

yi'l-hadîs, Riyad 1981, s. 85 vd.; Abdülhamîd el-Kit, *Dirâsât fi'l-edebî'l-Mısrî: er-rivâye ve'l-kıssatî'l-kaşîra*, Kahire 1982, s. 98 vd.; Ali Necîb Atvî, *Te'tavvuru fennî'l-kıssatî'l-Lübnânîyyeti'l-'Arabîyye*, Beyrut 1982, s. 38-39, 44-45, 51, 53, 110, 126, 143, 249; Fahrî Sâlih, *el-Kıssa-tû'l-Filistîniyyetü'l-kaşîra fi'l-arâzî'l-muhtelle*, Beyrut 1982; Hüsam el-Hatîb, *el-Kıssatû'l-kaşîra fî Sûriye*, Dimaşk 1982, s. 153-161 vd.; M. Abdurrahîm Kâfûr, *el-Edebü'l-'Arabîyyü'l-hadîs*, Devha 1982, s. 81-143; a.mlf., *en-Nakdû'l-edebîyyü'l-hadîs fi'l-halîcî'l-'Arabî*, Katar 1982, s. 146-175; Nuaym el-Yâfi, *et-Te'tavvurü'l-fennî li-sekli'l-kıssatî'l-kaşîra fi'l-edebî'l-'Arabî el-hadîs: Sûriye, Lübnân, el-Ürdün, Filistîn*, Dimaşk 1982, s. 168-173, 180-190, 210-242, 280-293; Abdullah es-Sevr, *Leme'hât mine't-târîh ve'l-edebî'l-Yemenî kadîmen ve hadîsen*, San'a 1983, s. 298-306, 308-314, 316-319; Cevdet er-Rikâbî, *el-Edebü'l-'Arabî mine'l-inhîdâr ile'l-izdihâr*, Dimaşk 1983, s. 321-322; Abdünnûr Cebbûr, *el-Mu'cemû'l-edebî*, Beyrut 1984, s. 212-213; Beşîr Hâşimî, *Hâlfîyyâtü't-tekvîni'l-kaşîfî fi Libyâ*, Trablus 1984, s. 203-230; Mahmûd Hüseyin el-Mürsî, *el-İtticâhâtü'l-vâkı'iyye fi'l-kıssatî'l-Mısrîyyeti'l-kaşîra*, İskenderiye 1984, s. 20-22, 125-126, 142, 222, 230, 285 vd., 414; Muhsin Câsim el-Müsevî, *Nez'atü'l-hadîşe fi'l-kıssatî'l-'Irâkıyye*, Bağdad 1984; Abdülkâdir Abbas, *Mu'cemû'l-mu'ellîfîne's-Sûriyyîn fi'l-karnî'l-ışrîn*, Dimaşk 1985, s. 21-22, 77, 239-240, 244-245, 260, 344-345; M. Abdülmün'im Hafâcî, *el-Edebü'l-'Arabîyyü'l-hadîs*, Kahire 1985, IV, 135-193, 248-281; İlyâs Ferukûh, *Men Yahrusû'l-bahr*, Amman 1986; *Muhtârât mine'l-edebî't-Tûnisîyyi'l-mu'âşır*, Bağdad 1986, II, 7-14; C. Zeydân, *Meşâdirü'l-edebî'n-nisâ'i fi'l-'âlemi'l-'Arabîyyi'l-hadîs*, Cidde 1986; Mustafa Ali Ömer, *el-Kıssatü'l-kaşîra fi'l-edebî'l-Mısrîyyi'l-hadîs*, Kahire 1986, s. 54, 64-72, 118-131, 249-259; Gassân Kenefânî, *'Âlemün leyse lenâ*, Beyrut 1987; M. Sâlih eş-Şantî, *el-Kıssatü'l-kaşîratü'l-mu'âşîra fi'l-memleketi'l-'Arabîyyeti's-Su'ûdiyye*, Riyad 1987; İbrâhîm es-Seâfin, *Te'tavvurü'r-rivâyeti'l-'Arabîyyeti'l-hadîşe fi bilâdi's-Şâm: 1870-1967 m.*, Beyrut 1407/1987, s.16 vd.; Kâzım Hatîf, *el-A'âm ve'r-ruvâd fi'l-edebî'l-'Arabî*, Beyrut 1987, s. 265; Mîşâl Âsî – Emîl Bedî' Ya'kûb, *el-Mu'cemû'l-mu-faşşal*, Beyrut 1987, II, 979-980; Tal'at Subh es-Seyyid, *el-Kıssatü'l-kaşîra fi'l-memleketi'l-'Arabîyyeti's-Su'ûdiyye beyne'r-rûmânîsiyye ve'l-vâkı'iyye*, Taif 1987; Kehhâle, *el-Müstedrek*, Beyrut 1988, s. 169-170, 245, 768; Me'mûn Ferîz Cerrâr, *Haşâişü'l-kıssatî'l-İslâmîyye*, Cidde 1988, s. 31-51; Enîs el-Makdisî, *el-Fünûnû'l-edebîyye ve a'lâmühâ fi'n-nehdâti'l-'Arabîyyeti'l-hadîşe*, Lübnan 1990, s. 495-514; M. Mustafa Heddâre, *Dirâsât fi'l-edebî'l-hadîs*, Beyrut 1990, s. 313 vd.; Seyyid Hâmid Nessâc, *Te'tavvuru fennî'l-kıssatî'l-kaşîra fi Mısr*, Kahire 1990, tür.yer.; İzzet el-Gannâm, *el-Fennü'l-kaşîsiyyü'l-'Arabîyyü'l-kadîm*, Kahire 1991, tür.yer.; M. Sâlih el-Câbirî, *el-Edebü'l-Cezâ'irî fi Tûnis*, Tunus 1991, I, 172-200, 300-330; II, 471-589; Tâhîr Ahmed Mekdî, *el-Kıssatü'l-kaşîra*, Kahire 1992, s.10 vd.; Muhammed Altuncî, *el-Mu'cemû'l-mu-faşşal fi'l-edeb*, Beyrut 1993, II, 580; Abdurrahman Yâgî, *el-Kıssatü'l-kaşîra fi'l-Ürdün*, Amman 1993; İbrâhîm Hafîl, *el-Kıssatü'l-kaşîra fi'l-Ürdün*, Amman 1994, s. 17-30; Yûsuf Hasan Nevfel, *Fennü'l-kıssa*, Cize 1996, tür.yer.; Halef Hâzır Milham, *Fihristü'l-kıssatî'l-kaşîra*

fi'l-Ürdün: 1968-1988, Yermûk, ts., tür.yer.; İbrâhîm Nâsir, *Ümmehâtünâ ve'n-Nidâl*, Riyad, ts., tür.yer.; M. Yûsuf Necm, *Fennü'l-kıssa*, Beyrut, ts. (Dârû's-Sekâfe), s. 40-41, 283-293, 302-303, 305-307; Seyyid Kutub, *en-Nakdû'l-edebî*, Küveyt, ts., s. 83-85; Abdullah Kennûn, "Kıssatü'l-edeb fi'l-Mağrib", *MMİAdm.*, XXXVIII (1963), s. 30-35; Abdullah M. Habeşî, "Evvelü kıssa fi'l-edebî'l-Yemenî", *Mecelletü'l-Cedîd*, sy. 7, San'a 1989, s. 8-13; Yûsuf eş-Şerîf, "Alî Muştâfâ el-Mısrâtî ve 'âlemühü'l-kaşîfî", *el-Fuşûlû'l-erba'a*, sy. 58, Libya 1992, s. 86 vd.; Brockelmann-Ign. Kratschowsky, "Arabistan (Edebiyat)", *İA*, I, 530-531, 543-544; D. B. Macdonald, "Binbir Gece", a.e., II, 616-626; a.mlf., "Hikâye", a.e., V/1, s. 477-481; a.mlf., "Kıssa", a.e., VI, 771-774; Nihad M. Çetin, "Ahhâr", *DİA*, I, 486-489; a.mlf., "Arap (Dil)", a.e., III, 306-308.

HÜSEYİN YAZICI

Fars Edebiyatı. Fars edebiyatının İslâmî döneminde önceleri "destan, kıssa, hikâyet, sergüzeşt, terceme, hasbihal, sâniha, vâkıa, hâdis, hadîs, nâdire, mâcerâ, nakl" gibi adlarla manzum ve mensur hikâyeler yazılmıştır. Büyük bir bölümü hikâyeden çok roman olarak tanımlanabilecek çapta ve nitelikte olan bu hikâyelerin konuları çoğunlukla Kur'ân-ı Kerîm'den, eski İran, Hint ve yahudi kaynaklarından alınmıştır.

İran edebiyatında bilinen en eski mensur hikâye, Ferâmerz b. Hudâdâd b. Abdullah Kâtib el-Ercânî'nin 585'te (1189) yazdığı, Çin imparatorunun kızının sarayında cereyan eden olayları konu alan *Semek-i 'Ayyâr* adlı eseridir. Firdevsî'nin taklitçilerinden Ebû Tâhîr Muhammed-i Tarsûsî (XII. yüzyıl), eski İran efsanelerine dayanan hikâyelerinin yanı sıra Dâryûş ile İskender'den bahseden *Dârâbnâme*'yi (Tahran 1339, 1341 hş.) telif etmiştir. Tâceddin Muhammed b. Sadreddin tarafından 572'de (1176-77) Delhi'de yazılan *Besâtînü'l-üns* de Farsça ve Arapça beyitlerle süslenmiş bir hikâye kitabıdır.

Hamzanâme (Tahran 1968) adıyla bilinen *Kıssa-i Emîr Hamza*, Hüseyin Vâiz-i Kâşîfî'nin *Kısaş u Âşâr-ı Hâtim-i Tâ'i* (Tahran 1320) ismiyle yeniden kaleme aldığı *Kıssa-i Hâtim-i Tâ'i* (Tahran 1967), Şeyh Muîn el-Miskîn tarafından yahudi efsanesine dayanarak telif edilen *Mucizât-ı Müsevî*, binbir gece hikâyelerinden alınan *Kıssa-i Seytû'l-mülûk* ve *Bedî'ü'l-cemâl* adlı eserler en eski İran hikâyeleri arasında yer alır.

Behrâm-ı Gûr Şâhzâde-i Periyân-ı Hüsn, *Gül ü Şanevber*, *Mihr ü Mâh*, *Dâstân-ı Mes'ûd Şâh*, *Kıssa-i Gittâ-ârâ*, *Kârnâme* (*Kâristân*), *Mikâ vü Raca Menûher*, *Melik Muhammed vü*

Şâh-i Keşmîr, *Melik Muhammed vü Gîtî-efrûz*, *Melik Muhammed vü Şehrbânû*, *Rengîn-bahâr*, *Âşâr-ı İşmet*, *Hüsn-ârâ*, *Süleymân ü Simurg*, *Âzâdbaht Şâh-zâde-i Mısrî ve Hezâr Giysû* gibi ilk İran halk hikâyelerinin bazıları Hint, bazıları da İran kökenlidir.

Ahlâkî amaçlarla kaleme alınan bu halk hikâyelerinin bazılarının konuları binbir gece hikâyelerinde olduğu gibi birbirine bağlıdır. Şemseddin Muhammed b. Ali Dekâyîki-i Mervezî'nin (VII./XIII. yüzyıl) *Bahtiyârname*'si (Leningrad 1926; Ne-fîsî, I, 128), Zahîrüddin Muhammed b. Ali Zahîrî Kâtib-i Semerkandî'nin Pehlevî dilinden Yeni Farça'ya yapılan tercümeyle esas olarak 556'da (1161) kaleme aldığı *Sindbâdnâme*'siyle (İstanbul 1948) Zî-yâeddin Nahşebî'nin, *Sindbâdnâme*'nin yeni bir versiyonu olarak 730'da (1330) yazdığı elli iki hikâyeyi ihtiva eden *Tûlînâme*'si bu türdeki eserlerin en önemlileridir.

Ahlâkî hikâyelerin toplandığı hikâye mecmualarının en önemlisi, Sanskrît-Buda kaynaklarına dayanan ve Abdullah b. Mukaffa' (ö. 142/759) tarafından Pehlevîce'den (eski Farsça) Arapça'ya tercüme edilen *Kelîle ve Dimne*'dir. Bu eserin Rûdekî tarafından yapılan manzum Farsça tercümesi kaybolmuştur. Ebû'l-Meâlî Nasrullah-ı Şîrâzî, Gazneli Sultanı Behram Şâh'ın emriyle bu eseri 538'de (1144) Arapça'dan tekrar Farsça'ya çevirmiştir. *Kelîle ve Dimne*, Hüseyin Vâiz-i Kâşîfî tarafından *Envâr-ı Süheylî* adıyla yeniden kaleme alınmıştır.

Kelîle ve Dimne'nin taklitlerinden biri olan, X veya XI. yüzyılda Merzûbân b. Rüstem b. Şervîn tarafından Taberistan lehçesiyle yazılan *Merzûbânnâme*'nin (Leiden 1909) iki ayrı versiyonu vardır. Bunlardan Sa'deddin Verâvîni-î Âzerbây-cânî'nin 1210-1225 yılları arasında yazdığı eser yine *Merzûbânnâme* adını taşımaktadır. Diğer ise Anadolu Selçuklu vezirlerinden Muhammed b. Gâzî-i Malat-yevî'nin XII. yüzyıl sonlarında telif ettiği *Ravzatü'l-'uqûl'dür* (Paris 1938).

Farsça eski hikâye kitaplarının bir bölümü aynı konu çerçevesinde yazılmış hikâyelerin bir araya getirilmesinden oluşur. Bu gruptaki eserlerin en önemlisi, Hüseyin b. Es'ad-ı Dihistânî'nin 1253-1258 yılları arasında Arapça'dan Farsça'ya çevirdiği Kâdî Ebû Ali et-Tenûhî'nin *el-Ferec ba'de's-şidde*'sidir (Bombay 1859). Aynı eserin Avfî tarafından 620'de (1223) yapılan Farsça çevirisi günümüze ulaşmamıştır. Bu grupta muhtemelen

Hint kökenli olan *Güşâyışnâme*'nin yanı sıra *Hazân u Bahâr*, *Sirâcü'l-münîr*, *Mecma'u'n-nükûl*, *Tâcü'l-kıssaş*, *Mecma'u'l-ḥasenât*, *'Acâ'ibü'l-kıssaş*, *Kıssaş-ı Enbiyâ-i Kirâm*, *Tezkiretü'l-enbiyâ'* ve *l-ümem*, *Efsaḥu'l-aḥvâl*, *Züb-detü'l-ʿulûm* gibi hikâye kitapları yer alır.

Muhammed Avfi (ö. 629/1232) tarafından telif edilen *Cevâmî'u'l-hikâyât* ve *levâmî'u'r-rivâyât* adlı eser (Tahran 1324 hş.) değişik konulu hikâyelerin toplandığı kitapların başında yer alır. 2113 hikâye ihtiva eden bu eseri Hüseyin Vâiz-i Kâşifi'nin *Leṭâyifü't-tavâiyif* (Tahran 1957) takip eder.

"Makâme" tarzı olarak bilinen, içine manzum parçaların serpiştirildiği mensur hikâyeler Arap edebiyatında Bediüzzaman el-Hemedânî, İbn Nâkiyâ, Harîrî, Ebû't-Tâhir el-Eştarkûnî ve Kâdî Hamîdüddin'in *el-Makâmât*'lerinde en güzel örneklerini bulmuş, Fars edebiyatında Sa'dî'nin *Gülistân*'ı ile doruk noktasına ulaşmış ve daha sonra *Gülistân* örnek alınarak *Ma'denü'l-cevâhir*, *Maḥbûbû'l-kulûb*, *Debistân-ı Hîred*, *Nigârîstân*, *Müferriḥu'l-kulûb* ve *Perişân* gibi eserler kaleme alınmıştır.

İran edebiyatında Batılı anlamda hikâyeciliğin tarihi XX. yüzyılın ilk çeyreğinde başlar. Batı'ya öğrenci gönderilmesi, matbaanın yaygınlaşması, teknik okulların açılması, gazetelerin yayımlanması, ilmi, tarihî ve edebî kitapların Farsça'ya çevrilmesi, sosyal ve kültürel alanlarda ortaya çıkan değişimler neticesinde toplumun edebî zevk ve hayat anlayışında meydana gelen farklılaşma geleneksel hikâye tarzının değişmesine yol açmıştır. Meşrutiyet'ten (1906) önceki İran edebiyatı bir resmî edebiyat hüviyetinde olup daha çok toplumun üst tabakalarına hitap etmekteydi. Ancak Meşrutiyet'ten sonra edebiyat, siyasî, sosyal, iktisadî ve kültürel faaliyetlerin tesiriyle halka yöneldi, dilde sadeleşmeye gidilerek edebî eserlerde halk dili kullanılmaya başlandı.

1896-1921 yılları arasındaki dönemde ilk tarihî hikâyeler kaleme alınmıştır. Zeynelâbidîn-i Merâgî ve Tâlibof dışında San'atizâde-i Kirmânî, Mirza Muhammed Bâkır Hüsrevî-i Kirmânşâhî, Şeyh Mûsâ gibi İranlı hikâye ve roman yazarları, ülkenin içinde bulunduğu karmaşık dönem karşısında özellikle Sâsânîler dönemi İran'ına özlem duyarak tarihî hikâyeler yazdılar. Ancak bu eserler ne tam bir hikâye ne de tam bir roman özelliği taşıyordu. Ali Ekber-i Dihhudâ'nın *Sûr-i İsrâfîl* gazetesinde çıkan "Çerend Perend"leri ise güncel

olayların hikâye kalıbında işlenmiş şekline ibarettir. Pehlevî hânedanının kurulduğu 1921 yılından Rızâ Şah'ın sürgüne gönderildiği yıla kadar (1941) edebî nesirde önemli gelişmeler kaydedilmiştir. İranlı hikâye yazarlarının Avrupaî anlamdaki hikâye tarzını benimsemelerinde Cervantes, Chateaubriand, Victor Hugo, Alexandre Dumas, Jules Verne gibi yazarların eserlerinin Farsça'ya tercüme edilmesinin büyük rolü olmuştur.

Tarihî ve sosyal içerikli romanların teknik yönden zayıf, yazarların tecrübesiz ve dolayısıyla karakter yaratmada yetersiz olmaları, roman okumanın uzun zaman alması gibi sebeplerle hikâyecilik giderek ön plana çıkmaya başladı. Bu arada değişik anlatım teknikleri kullanan Batılı usta yazarlardan Edgar Allan Poe, Guy de Maupassant, Oscar Wilde, Anton Çehov, Kafka gibi hikâyecilerin eserlerinin Farsça'ya çevrilmesi bu türün İran edebiyatında yerleşmesinde önemli rol oynamıştır.

İran edebiyatında Avrupaî tarzda ilk kısa hikâyelere geçiş, Muhammed Ali Cemalzâde'nin 1922'de Berlin'de yayımlanan *Yekî Bûd u Yekî Nebûd* adlı altı hikâyeden oluşan eseriyle başladı. Önsözünde, amacının halkın günlük konuşmalarında geçen kelime ve deyimleri içine alan ve çeşitli halk kesimlerine mensup insanların hayatlarını aksettiren hikâye yazmak olduğunu belirten Cemalzâde hikâyelerinde sosyal rahvet ve geriliği ironik bir şekilde tasvir ve tenkit etti. Ancak hikâye dilini konuşma diline yaklaştırmakta başarılı olmakla birlikte makale üslubundan kurtulup insanın iç dünyasına yönelemedi. Cemalzâde'nin daha sonra *Dârü'l-mecânîn* (Tahran 1941), *Sahrâ-yi Maḥşer* (Tahran 1944), *Emû Hüseyin 'Alî yâ Heft Kışsa* (Tahran 1958), *Köhne vü Nev* (Tahran 1959), *Şûrâbâd* (Tahran 1963) gibi hikâye kitapları yayımlandı.

Cemalzâde'nin açtığı yolda ilerleyen Sâdık Hidâyet onun sade anlatımını psikolojik hikâyeye yaklaştırdı. Sâdık Hidâyet'in İran'da hikâyeciliği sağlam bir zemine oturtan ilk kişi olmasında, Avrupa'da öğrenim gördüğü yıllarda Batılı yazarların eserlerini okumasının büyük rolü olmuştur. Sâdık Hidâyet 1936-1937'de Hindistan'da Hint felsefesini öğrendi ve bununla ilgili birkaç hikâye kaleme aldı. Farklı halk kesimlerinin yaşantılarını inceleyerek bilhassa İran aristokrasisinin ruh halini büyük bir başarı ile tasvir etti. Özellikle Fransız edebiyatından etkilenen Hidâyet'in hikâyelerinde şüpheli, karamsar,

güçsüz, hayattan kaçan insanlar geniş yer tutar. Çok yönlü bir yazar olan Hidâyet'in en önemli hikâyeleri *Zinde Begûr* (1930), *Se Kaṭre Ḥûn* (1932), *Sâye-i Rûşen* (Tahran 1933), *Vağvağ-i Sâhâb* (Tahran 1934), *'Aleviyye Ḥânûm* (Tahran 1944), *Velîngârî* (Tahran 1944), *Seg-i Vilgerd* (Tahran 1951), *Bûf-i Kûr* (*Kör Baykuş*, trc. Behçet Necatigil, İstanbul 1977) ve *Tûp-i Morvârid*'dir.

Freud'den etkilenen Büzürg-i Alevî'nin hikâyelerinin çoğunda kişiler tuhaf kişilik yapıları olan marjinal insanlar, Avrupa'da öğrenim görüp İran'a dönen, fakat gelenek ve göreneklere ayak uyduramayan kimselerdir. Hayatının bir kısmı hapiste geçen Alevî *Varaḳ-pârehâ-yi Zindân* (Tahran 1941) ve *Pencâh u Se Nefer* (Tahran 1951) adlı hikâyeleriyle İran edebiyatında hapisane konulu hikâyelerin ilk örneklerini verdi. *Çeşmehâyeş* (Tahran 1952) adlı uzun hikâyesi Fars edebiyatında türünün en iyi örneğidir.

Hidâyet tarzında hikâyeler yazan Sâdık-ı Çûbek, toplumun alt kesimindeki dışlanan insanları halk dilinden de faydalanarak başarılı bir şekilde tasvir etti. *Heymeşebbâzî* (Tahran 1945), *Enterî ki Lûtiyeş Mürde Bûd* (Tahran 1949), *Ḳafes*, *Seng-i Şabûr* (Tahran 1965) ve *Teng-sîr* (Tahran 1963, trc. Naci Tokmak, Ankara 1979) onun en önemli kısa hikâyeleridir.

Muhammed-i Hicâzî hikâyelerinde içinde kin, nefret, karamsarlık, huzursuzluk ve kargaşanın bulunmadığı erdemli bir şehrin yolunu gösterir. Onun *Hümâ* (Tahran 1928), *Perîçeḥr* (Tahran 1929) ve *Zîbâ* (Tahran 1932) adlı hikâyeleriyle *Âyîne* (Tahran 1933), *Endîşe* (Tahran 1940), *Sâğar* (Tahran 1952), *Âheng* (Tahran 1952), *Sirişk* (Tahran 1953), *Pervâne* (Tahran 1953) ve *Nesîm* (Tahran 1960), adlı hikâye kitapları çok beğenilmiştir.

Sâid-i Nefîsî bir edebiyat tarihçisi ve araştırmacısı olmakla birlikte hikâyecilikte de kendini kanıtlamıştır. Bir aşk öyküsü olan *Ferengîs* (Tahran 1932) adlı hikâyesinde Goethe'nin *Werther*'inin etkisi görülür. *Sitâregân-i Siyâh* (Tahran 1932) adlı kitabı, halkın günlük hayatını mizahî bir üslûpla anlatan ve İran toplumunda kadının yerini tartışan parçalarla doludur. Diğer kitabı *Mâh-i Naḥşeb* (Tahran 1949) tarihî şahsiyetlerin hayatlarını anlatan öykülerden oluşur.

Hikâyecilikte makale ve deneme türü arasında bir tarzı benimseyen ve daha çok ideolojik içerikli eserler yazan Celâl Âl-i

Ahmed Ez Rencî ki mî-berîm (Tahran 1947) adlı kitabında siyasî tutukluların hayatlarını inceler. Hikâyelerinde taassubu alaya alırken gelenek ve göreneklere de bağlı kalır. Belli başlı hikâyeleri *Setâr* (Tahran 1349 hş.), *Zen-i Ziyâdî* (Tahran 1952), *Sergüzeşt-i Kendûhâ* (Tahran 1954), *Did u Bâzdîz* (Tahran 1955), *Müdir-i Medrese* (Tahran 1958), *Nûn ve'l-kalem*'dir (Tahran 1961).

İran hikâyeciliğinde modernizm akımının öncülerinden olan İbrâhim Gülistân başlangıçta Celâl Âl-i Ahmed'in yolundan gitmiş, daha sonra sanat anlayışında değişiklik olmuştur. Amerikan yazarlarından etkilenen Gülistân *Şikâr-i Sâye* (Tahran 1955), *Cûy u Divân u Teşne* (Tahran 1967), *Âzer mâh u Âher-i Pâyiz* (Tahran 1969), *Mihr u Mâh* gibi hikâyelerinde şairane bir üslup kullanarak sembolizmden faydalandı. Mahmûd-i İ'timâdzâde'nin eserlerinde sosyal gerçekçilik ve eleştiri hâkimdir. Rus edebiyatının tesiri altında kalan İ'timâdzâde'nin çapraşık insanî duyguların ön planda tutulduğu sağlam bir nesri vardır. *Be-sûy-i Merdûm* (Tahran 1948), *Nağş-i Perend* (Tahran 1955), *Duhter-i Ra'yyet* (Tahran 1963), *Mühre-i Mâr* (Tahran 1965) ve *Şehr-i Hudâ* (Tahran 1962) onun en önemli hikâyeleridir. Celâl Âl-i Ahmed'in eşi Sîmîn Dânişver de *Sûveşûn* (Tahran 1969) adlı hikâyesiyle başarılı bir hikâyeci olduğunu kanıtlamıştır.

Bugün İran'ın etkin hikâyecilerini oluşturan nesil, 1332 (1953) ihtilâliyle birlikte edebiyat dünyasında yerini almaya başladı. Aralarında Takî-i Müderrisî, Cemâl Mîr Sâdıkî, Behrâm Sâdıkî, Gulâm Hüseyin-i Sâidî, Mahmûd-ı Keyânûş'un da bulunduğu bu nesil Nâdir-i İbrâhimî, Ferîdûn-i Tenkâbûnî, Hüşeng-i Gülşîrî, Mehşîd-i Emîrşâhî ve Gulî-i Terakkî gibi hikâyecilerle devam etti. *Yekûlyâ ve Tenhâ'î-yi Ū* (Tahran 1955) adlı hikâyesiyle şöhrete ulaşan Takî-i Müderrisî uzun hikâyelerle çalışmalarını sürdürdü. Diğer uzun hikâyesi *Şerîf Cân Şerîf Cân*'dır (Tahran 1965). Cemâl Mîr Sâdıkî *Şâhzâde Hânûm-i Sebz-çeşm* (Tahran 1962) adlı kitabıyla tanındı. İran toplumunun kardeşliği ilkesi üzerinde duran Sâdıkî'nin belli başlı hikâyeleri *Çeşmhâ-yi men Heste* (Tahran 1966), *Şebhâ-yi Temâşâ ve Gül-i Zerd* (Tahran 1968), *Derâznâ-yi Şeb* (Tahran 1970), *İnsûy-i Telhâ-yi Şin*, *Ne Âdem u ne Hayvân*'dır.

Muhtevadan çok şekilde başarılı olan Behrâm Sâdıkî'nin hikâyelerinde ironik bir tavır hissedilir. *Melekût* (Tahran 1970)

adlı uzun hikâyelerinden sonra kısa hikâyelerini *Senger u Kumkumehâ-yi Hâlî* (Tahran 1972) adlı kitabında topladı. Gulâm Hüseyin-i Sâidî (Govher Murâd) kendi nesli arasında Celâl Âl-i Ahmed'in yerini aldı, daha sonra piyes yazarlığına yöneldi. Güçlü bir hikâyeci olan Sâidî'nin hikâyelerindeki kahramanlar Çubek'in hikâyelerinde olduğu gibi İran toplumunun alt tabakasından seçilmiştir. Belli başlı hikâyeleri *Ezâdârân-ı Beyel* (Tahran 1964), *Dendîl* (Tahran 1966), *Vâhe-mehâ-yi bî-nâm u Nişân* (Tahran 1967), *Ters u Lerz* (Tahran 1969), *Gûr u Gehvâre*'dir (Tahran, ts.). Ferîdûn-i Tunkâbunî'nin teknik bakımdan başarılı olan hikâyelerinde düşünce ön plandadır. Tunkâbunî'nin *Piyâde-i Şatranc* (Tahran 1965), *Sitârehâ-yi Şeb-i Tîre* (Tahran 1968) adlı hikâye kitapları vardır.

Şekil ve muhteva bakımından William Faulkner'in etkisi altında olan Hüşeng-i Gülşîrî *Sâzde-i İhticâb* (Tahran 1968) adlı uzun hikâyesiyle tanındı. *Kristîn u Kîd* (Tahran 1971) adlı küçük hikâyesi dışındaki hikâyeleri toplu olarak *Misîl-i Hemîşe* (Tahran 1968) adıyla yayımlandı. Muhteva bakımından zayıf olmakla birlikte çok sayıda eser veren Nâdir-i İbrâhimî ile *Merd-i Giriştâr* (Tahran 1964), *Gusse'î u Kışsa'î* (Tahran 1965), *Der Âncâ Hiçkes ne-bûd* (Tahran 1966), *Âyînehâ-yi Siyâh* (Tahran 1970) gibi hikâye kitapları yayımlanan şair Mahmûd-i Keyânûş da bu nesle mensuptur.

Bu nesli aralarında Ca'fer-i Şeriatmedârî ve Resûl-i Pervîzî'nin yer aldığı nesil takip eder. Üçüncü nesil hikâyecilerinin en meşhurları Behmen-i Fursî ve Bâbâ Mukaddem'dir. 1960'lı yılların ikinci yarısı ve 1970'li yıllar hikâyecilikte direnişin sergilendiği dönem sayılabilir. Bu direnişin kaynağı olan petrol olayları, ardından da 5 Haziran 1963 hareketiyle hikâyecilik mücadele ve çatışma motiflerine yakın konulara yönelir. *Mûl, Deryâ Henüz Ârâm est, Zâ'ire-yi Zîr-i Bârân, Garîbehâ* gibi hikâyeleriyle Ahmed-i Mahmûd, *Sûher-i Âhû Hânûm* hikâyesiyle Ali Muhammed-i Efgânî ve *Hâk-i Âşinâ* hikâyesiyle İsmâil-i Fasîh bu dönem hikâyecileri arasında bulunmaktadır.

İran edebiyatında bölgesel renk ve imajların yansıdığı önemli çalışmalar da vardır. Azerbaycan'da doğmuş olmasına rağmen hikâyelerinde güneyin hüznü ve yakıcılığını tasvir eden Gulâm Hüseyin-i Sâidî, Fars bölgesinin atmosferini yansıtan Sîmîn-i Dânişver ve Emîn-i Fakîrî, Hûzistan'ın tabii çevresi ve sıcaklığını anla-

tan Ahmed-i Mahmûd, Nâsır-ı Takvâyî, Nâsır-ı Müezzîn, Adnân-ı Garîfî, Nesîm-i Haksâr, Kirmanşahlar'ın yöresel rengini yansıtan Ali Eşref-i Dervîşân, Mansûr-ı Yâkûtî, Cürçân çölü ve Türkmen sahrasının özelliklerini taşıyan hikâyeleriyle Seyyid Hüseyin-i Mîr Kâzîmî bu tür hikâyeciliğin önde gelen birkaç ismidir. Köy hayatı da hikâyeye yansıyan konulardan biri olup bu alanın en önemli hikâyecisi Mahmûd-ı Devletâbâdî'dir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ferheng-i Fârsî, V-VI, tür.yer.; Bahâr, *Sebkşî-nâsî*, Tahran 1349/1970, III, 370-385, 401-402; G. Kuhn, *Grundriss der Iranischen Philologie*, Leipzig 1896-1901, II, 359 vd.; E. G. Browne, *A History of Persian Literature in Modern Times* (A. D. 1500-1924), Cambridge 1924; a.mlf., *LHP*, IV, 1951-1953; E. Hermann, *Târîh-i Edebiyyât-i Fârsî* (trc. Rızâzâde Şafak), Tahran 1337/1958, tür.yer.; Hânâbâ, *Fihrist*, I-II, tür.yer.; Rypka, *ILG*, s. 355 vd.; a.mlf., *Edebiyyât-i İran der Zemân-i Selcûkiyân u Moğûlân* (trc. Ya'kûb-ı Âjend), Tahran 1364 hş./1985, s. 370 vd.; a.mlf., *Muhtaşarî der Târîh-i Tahavvul-i Nazm u Neşr-i Pârsî*, Tahran 1353/1974, tür.yer.; Büzürg-i Alevî, *Geschichte und Entwicklung der Modernen Persischen Literatur*, Berlin 1964, s. 64-80, 134-154, 159-170; Hayyâmpûr, *Ferheng-i Sûhanverân*, Tebriz 1340/1961, tür.yer.; Mihrdâd Mihrîn, *Cemâlâzâde ve Efkâr-ı Ū*, Tahran 1342/1963, s. 96-111; Emin Abdülmecid Bedevî, *el-Kışsa fi'l-edebî'l-Fârsî*, Kahire 1964; Rahim Bağdatlı, *Sâdik-i Hidâyet ve Eserleri* (doktora tezi, 1970, İÜ Ed. Fak.); Nefîsî, *Târîh-i Nazm u Neşr*, I, 128; Yahyâ Âryân-pûr, *Ez Şabâ tâ Nîmâ*, Tahran 1350 hş./1971, I, 287-321; II, 278-287; Safâ, *Edebiyyât*, tür.yer.; Rızâzâde Şafak, *Târîh-i Edebiyyât-i İran*, Şiraz 1352 hş./1973, s. 623-648; Muhammed-i İstîlâmî, *Berresî-i Edebiyyât-i İmrûz-i İran*, Tahran 2535 şş., s. 100-130; a.mlf., *Bugünkü İran Edebiyatı Hakkında Bir İnceleme* (trc. Mehmet Kanar), Ankara 1981, s. 100-124; Sâdik-ı Çubek, *Tengîr* (trc. A. Naci Tokmak), Ankara 1979, s. 7-8; G. Morrison v.dğr., *History of Persian Literature*, Leiden 1981, tür.yer.; Ya'kûb-ı Âjend, *Edebiyyât-i Novîn-i İran ez İnkılâb-i Meşrûtiyyet tâ İnkılâb-i İslâmî*, Tahran 1363 hş./1984, s. 101-162; M. Ali Sapanlu, *Nevisendegân-i Pişrov-i İran ez Meşrûtiyyet tâ 1350*, Tahran 1366 hş./1987, s. 36-47, 57-66, 95-128; Ehsan Yarshater, *Persian Literature*, New York 1988, tür.yer.; *Dâstân-hâ-yi Nov bâ Muqaddime-i Cemâl Mîr Sâdikî*, Tahran 1368 hş./1989, s. 7-20; Hasan Âbidînî, *Şad Sâl-i Dâstân-ı Nevîst der İran*, Tahran 1369/1990, I, 45-80, 101-181, 235-245; II, 107-189, 315-319; M. Ca'fer-i Yâhakkî, *Cûn Sebû-yi Tîşne*, Tahran 1374 hş., s. 189-224; a.mlf., "İran Edebiyatı'nda Roman ve Hikaye" (trc. Yusuf Öz), *Yedi İklim*, XI/89, İstanbul 1997, s. 45-49; XI/90 (1997), s. 51-54; XI/92 (1997), s. 58-60; Seyyid Muhammed Ali Cemalzâde, "Seyyid Muhammed 'Alî Cemalzâde be Kalem-i Hodeş", *Râhnûmâ-yi Kî-tâb*, sy. 1-3, Tahran 1958, s. 147 vd.; Abbas Milânî, "Hidâyet ve Cihânbinî-i Tîrâjk", *Mecelle-i İranşînâsî*, IV/3, Maryland 1371 hş., s. 554-563; A. Bausani, "Hikâya", *EP* (İng.), III, 372.

